

„Népünk dicső győzelme”

Adalékok az 1954. évi csehszlovákiai parlamenti választások történetéhez¹

Popély Árpád

„The Glorious Victory of our People” Additions to the History of the Czechoslovak Parliamentary Elections in 1954

Abstract

The study focuses on the parliamentary elections of the communist Czechoslovakia in 1954. After World War II this was the first election in which not only the Hungarian minority was allowed to take part, but candidates of Hungarian nationality were also elected in the Parliaments of Prague and Bratislava. From then on, until the change of regime in 1989, the Hungarian minority was constantly provided seats in both Parliaments. However, the Hungarian MPs were not elected by the Hungarian community, but like other worker-peasant representatives, were chosen and brought to Parliament by the communist party. Their charge was to demonstrate the “proper” nationality policy of the communist party. Opportunities to stand for Hungarian minority interests were almost none.

Keywords: Czechoslovakia; parliamentary elections; Hungarian minority; communist party

Kulcsszavak: Csehszlovákia; parlamenti választások; magyar kisebbség; kommunista párt

Subject-Affiliation in New CEEOL: History – Recent History – Post-War Period

DOI: 10.36007/eruedu.2021.4.18-30

Az 1948-ban megválasztott prágai Nemzetgyűlés és a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) mandátuma hat évre szólt, 1954-ben érkezett tehát el az ideje az új törvényhozó szervek megválasztásának. A második világháború utáni években számos jogfosztó intézkedéssel sújtott, többek között választójogától is megfosztott² csehszlovákiai magyarság számára az 1954 novemberében megtartott választások különös jelentőségét az adta, hogy parlamenti választásokon a háború óta első alkalommal járulhatott az urnákhoz, s magyar nemzetiségű képviselőket is első alkalommal választottak be a két törvényhozásba. Az SZNT-nek 1954 tavasza óta Árvay József és Bitter László személyében volt ugyan két magyar nemzetiségű

1 A tanulmány a 1/0163/19 számú „Rôzne podoby slobody v totálnom štáte – politický život, náboženstvo, turizmus a média v (Česko)Slovensku, Maďarsku a Východnej Európe 1938–1968” (A szabadság különböző formái a totális államban – politikai élet, vallás, turizmus és média (Cseh) Szlovákiában, Magyarországon és Kelet-Európában 1938–1968) VEGA kutatási program keretében készült.

2 A háború utáni magyarellenes jogszabályok jegyzékét ld. Popély 2014, 166–181.

képviselője, ők azonban nem választások során, hanem behívás útján jutottak parlamenti mandátumhoz.³

A kommunista hatalomátvétel utáni második parlamenti választások előkészítése 1954 tavaszán kezdődött. A Nemzetgyűlés 1954. május 26-án fogadta el a nemzetgyűlési és a szlovák nemzeti tanácsi választásokról rendelkező 26/1954. számú alkotmánytörvényt, amely a korábbi arányos helyett a többségi választási rendszert vezette be, egymandátumos választókerületeket hozott létre azzal, hogy minden 35 ezer lakosra jusson egy választókerület, s első ízben rögzítette, hogy a képviselőjelölteket a Nemzeti Front jelöli.⁴ A Nemzetgyűlés ugyanezen a napon elfogadott 27/1954. számú, valamint az SZNT 1954. június 4-i 7/1954. számú választási törvénye – a korábbi választási törvényekkel ellentétben, amelyek csak a cseh, szlovák és más szláv nemzetiségűek számára tették lehetővé a választási részvételt – kimondta azt is, hogy nemzetiségre való tekintet nélkül választójoggal rendelkezik valamennyi 18. életévét betöltött csehszlovák állampolgár, képviselőnek pedig valamennyi választójoggal rendelkező 21. életévét betöltött csehszlovák állampolgár megválasztható.⁵

A 26/1954. számú alkotmánytörvény rendelkezései szerint a választások napját legkésőbb 60 nappal a választások megtartása előtt ki kellett tűzni. A prágai kormány ennek megfelelően 1954. szeptember 21-én a választások napját 1954. november 28-ára, vasárnapi napra tűzte ki, egyúttal kinevezte a nemzetgyűlési választások központi választási bizottságát.⁶ Másnap a szlovákiai végrehajtó szerv szerepét betöltő Megbízottak Testülete kinevezte a szlovák nemzeti tanácsi választások központi választási bizottságát, amely egyben a nemzetgyűlési választások szlovákiai választási bizottságának a tisztségét is ellátta.⁷

Az alkotmánytörvény szerint a képviselőjelölteket ugyan a Nemzeti Front jelölte, a képviselőjelöltek kiválasztása, mint ahogy az egész választás előkészítése, valójában a prágai és a pozsonyi kommunista pártközpontban történt. A kommunista pártvezetés döntött nemcsak a kommunista, hanem a többi párt képviselőinek és a pártonkívüliként megválasztandó képviselőknél a számáról és személyéről is.⁸ A Nemzetgyűlés csehországi képviselőiről Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) Központi Bizottságának Politikai Irodája, a Nemzetgyűlés szlovákiai képviselőiről és az SZNT képviselőiről Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) KB Irodája⁹ határozott, de a végző szót természetesen ez utóbbi esetekben is a prágai pártvezetés mondta ki.

3 A szlovák parlamentbe 1954 tavaszán behívott harmadik magyar képviselő, Nagy István nem egészen egy hónappal képviselői esküjének letétele után, 1954. május 23-án elhunyt.

4 Sbirka zákonu Republiky československé. Ročník 1954, částka 15., 89.

5 Sbirka zákonu Republiky československé. Ročník 1954, částka 15., 90–96.; Zbierka zákonov Slovenskej národnej rady. Ročník 1954, čiastka 6., 33–40.

6 Új Szó, 1954. szeptember 24. A Csehszlovák Köztársaság kormányának a Nemzetgyűlésbe és a Szlovák Nemzeti Tanácsba való választások napjának kitzűzéséről szóló határozata, 1.

7 Új Szó, 1954. szeptember 25. A Megbízottak Testületének határozata a Szlovák Nemzeti Tanácsba való választások központi választóbizottságának megalakításáról, 1.

8 A pártállami években Csehszlovákiában a kommunista párton kívül négy ún. szatelitpárt is működött, amelyek azonban önálló politikát nem folytathattak, s teljes egészében a kommunista párt ellenőrzése alatt álltak. A cseh országrészekben ilyen volt a Csehszlovák Szocialista Párt és a Csehszlovák Néppárt, Szlovákiában pedig a Szlovák Megújulás Pártja és a Szabadságpárt.

9 A CSKP KB Elnöksége – szovjet mintára – 1954 nyarán vette fel a „Politické byro”, azaz Politikai Iroda megnevezést. Az SZLKP KB Elnöksége ugyanekkor a „Byro”, vagyis Iroda megnevezést kapta.

A képviselőjelöltek – illetve valójában a leendő képviselők – kiválasztásának folyamata a következőképpen zajlott: első körben mind a prágai, mind pedig a pozsonyi pártvezetés megfogalmazta a Nemzetgyűlés, illetve az SZNT választókerületeire, a két parlament politikai, szociális és nemzetiségi összetételére vonatkozó irányelveket, s összeállította azoknak a vezető funkcionáriusoknak a jegyzékét, akik számára feltétlenül helyet kívánt biztosítani az egyik vagy a másik törvényhozásban. Az irányelveket és a névsort megküldték a kommunista párt kerületi bizottságai, valamint a „szatelitpártok” vezetése számára, amelyek ezek alapján felterjesztették a két pártközpontba az egyes választókerületekben indítani javasolt képviselőjelöltek jegyzékét és részletes életrajzát. Ezt követően a pártvezetés, a kerületi pártszervek és a „szatelitpártok” addig egyeztettek a jelöltekről, amíg azok mindegyike meg nem szerezte a pártvezetés jóváhagyását.

A jelöltek kiválasztása, néhány utólagos módosítástól eltekintve, 1954 szeptemberében megtörtént. Az SZLKP KB Irodája által jóváhagyott képviselőjelöltek, illetve leendő képviselők között összesen 22 magyar nemzetiségű volt. A 368 fős Nemzetgyűlésbe kilenc, a 104 fős SZNT-be pedig összességében tizenhárom magyar nemzetiségű képviselőjelölt indítását határozták el. A magyar jelöltek a hatalom követelményeinek megfelelően gyakorlatilag kivétel nélkül munkás- vagy parasztszármazásúak, a magyar lakosság foglalkozási struktúrájából adódóan pedig nagy többségükben valamely egységes földműves-szövetkezet (efsz) dolgozói, gyakran a szövetkezet elnökei voltak. A Nemzetgyűlés magyar képviselőjelöltjei közül Csank Jenő a gesztetei, Dobos Imre a leleszi, Pollák Lajos a felsőpatonyi, Stromp József a jánoki, Vrabel Vendel az imelyi efsz elnöke, Porubszky Béla a lekéri állami gazdaság gépésze, Szigl Mária az éberhárdi traktorállomás kombájnososa, Petrás Gabriella párkányi tanítónő volt.¹⁰ Valamennyiükről elmondható, hogy a szlovákiai magyar közösség számára jobbára ismeretlen, a politikában járatlan személyek voltak. Az egyetlen kivételt az eredeti hivatására nézve festőművész Lőrincz Gyula jelentette, aki már a harmincas években aktív résztvevője volt mind a csehszlovákiai, mind pedig a nemzetközi kommunista mozgalomnak, 1948–1949-ben tagja volt a szlovák pártvezetés mellett létrehozott Magyar Bizottságnak, 1948 decemberében az *Új Szó* alapító főszerkesztője, 1949 márciusában a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületének, a Csemadoknak az alapító elnöke lett, 1953-ban pedig helyet kapott az SZLKP KB-ban is (Pešek 2003, 212–215).

A nemzetgyűlési képviselőjelöltekéhez hasonló volt az SZNT magyar jelöltjeinek a foglalkozási struktúrája is. Brandics András a mokcsakerészi, Janó Károly a kiskoszmályi efsz elnöke, Tóth Imre a kenyheci efsz könyvelője, Pongrácz Frigyes a szentmihályfai efsz agronómusa, Berta János a leleszi efsz traktorosa volt, Vida Irma az érsekkétyi efsz-ben dolgozott. Árvay József a nagymegyeri állami gazdaság referense, Szeifert Ferenc a bajcsi állami gazdaság kombájnososa, Prokos József az egegi traktoros brigád vezetője, Török Pál pozsonyi kőműves volt, Nagy István¹¹ a sajóögöri helyi nemzeti bizottság titkári, Trencsik János a komáromi közszolgálati üzem igazgatói tisztségét töltötte be.¹² Az SZNT magyar képviselőjelöltjei közül

10 Slovenský národný archív, Bratislava (a továbbiakban: SNA), Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska – Predsedníctvo (a továbbiakban: ÚV KSS – Preds.), 872. k., a. j. 34.; 874. k., a. j. 36.

11 Csupán névrokona az SZNT-be 1954 tavaszán behívott Nagy Istvánnak.

12 SNA, ÚV KSS – Preds., 872. k., a. j. 34.; 874. k., a. j. 36.; 876. k., a. j. 41.

a leggazdagabb munkásmozgalmi múlttal a géplakatosnak kitanult Dénes Ferenc rendelkezett, aki már a két világháború között szakszervezeti funkcionárius és különböző járási pártszervezetek titkára volt, 1952-ben pedig a Kassai Kerületi Nemzeti Bizottság alelnökévé nevezték ki (Pešek 2003, 75–78).

Miután a pártvezetés a képviselőjelöltek névsorát szeptember végén jóváhagyta, október elején országsszerte kezdetüket vették a jelölógyűlések, amelyeken különböző üzemek dolgozói összüzemi gyűléseken ünnepélyes keretek között elfogadták a választókerületük képviselőjelöltjére vonatkozó javaslatot. Az egyes üzemek ezzel együtt felajánlásokat is tettek. A füleki Béke bútorgyár dolgozói például azzal párhuzamosan, hogy jóváhagyták Lőrincz Gyula ajánlását választókerületük nemzetgyűlési képviselőjelöltjévé, vállalták, hogy kiszélesítik a szocialista munkaversenyt, biztosítják a termelési terv egyenletes, maradéktalan teljesítését, a beépített bútorgyártásánál pedig betartják a határidőt, hogy így meggyorsítsák a lakásépítést.¹³ A jelölógyűlésekről hírt adó sajtó mindeközben természetesen igyekezett azt sugallni, mintha az egyes képviselőjelöltek a dolgozók spontán jelöltjei, nem pedig előre kijelölt és a pártvezetés által jóváhagyott személyek lennének.

A közelgő választások alkalmából 1954. október közepén a CSKP KB, az SZLKP KB és a Nemzeti Front is felhívással fordult az ország lakosságához. Ezekben gyakorlatilag a választópolgárok erkölcsi kötelességévé tették a választási részvételt és a Nemzeti Front jelöltjeinek a megválasztását, mivel ezzel úgymond a kormány békepolitikájára, a világbéke megszilárdítására, a nemzetközi feszültség enyhítésére, családjuk boldog életére, a nép jólétének emelésére, a népi demokratikus rendszer megszilárdítására és az ország további felvirágzására fognak szavazni. Amint azt a CSKP KB felhívása megfogalmazta, a választások napjának „a párt, a kormány és a nép megbonthatatlan egységének hatalmas hazafias manifesztációjává” kell válnia, leszögezve egyúttal azt is, hogy „a köztársaság minden egyes becsületese és hű polgára a Nemzeti Arcvonal jelöltjeit választja a nemzetgyűlésbe”.¹⁴

Az ország csaknem valamennyi településén agitációs központok létesültek, amelyek feladata a választási törvény, a jelöltek és a választások jelentőségének a megismertetése volt a választópolgárokkal. Az agitációs kampányba és a választók mozgósításába az egyes társadalmi és tömegszervezeteknek is aktívan be kellett kapcsolódniuk. A sajtó szinte naponta hozta a hírt például a Csehszlovák Békevédők Bizottsága, a Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség, a Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társaság, a hadsereg, a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség vagy akár a Csemadok és annak népi együttese, a Népes által szervezett, kultúrműsorral egybekötött előadásokról, amelyeken többek között a választások jelentőségét, a jelölteket és a népi demokratikus rendszernek a kapitalista rendszerrel szembeni előnyeit ismertették a hallgatósággal.

A választópolgárok mozgósításába természetesen a szlovákiai magyar sajtó is aktívan bekapcsolódott. Elsősorban az *Új Szó*, de a *Szabad Földműves* című mezőgazdasági és az *Új Ifjúság* című ifjúsági hetilap is rendszeresen beszámolt a választási bizottságok üléseiről, a jelölógyűlésekről és az agitációs központok

¹³ Új Szó, 1954. október 16. A dolgozók jelölteket javasolnak a Nemzetgyűlésbe és a Szlovák Nemzeti Tanácsba, 1.

¹⁴ Új Szó, 1954. október 10. Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának felhívása a nemzetgyűlési választások alkalmából, 1–2.

tevékenységéről, s közölte a kommunista párt és a Nemzeti Front említett felhívásait is. Az *Új Szó* és a *Szabad Földműves* külön rovatot is indított, amelyben rendszeresen tájékoztatták az olvasókat többek között a választójog gyakorlásának a feltételeiről, az egyenlő és az általános választójog, a választási névjegyzékek, a választói igazolvány, a választókerületek, a választókörzetek és a szavazócédulák mibenlétéről.¹⁵

Az agitáció fontos elemét képezték azok a sajtócikkek, amelyek a népi demokratikus választásokat állították szembe a dualizmus kori Magyarország, vagy a két világháború közötti Csehszlovákia „áldemokratikus” választásaival. Ez utóbbiak a sajtó szerint a korrupt burzsoá pártokat szolgálták, csakúgy, mint a kapitalista országok választásai, amelyekben a választások továbbra is a kizsákmányolás és az elnyomás eszközei. A népi demokráciákban ezzel szemben a népuralom a biztosítéka annak, hogy a képviselőjelöltek a dolgozó nép jelöltjei legyenek, hiszen maga a nép jelöli és választja meg a képviselőit, s így az arra legérdemesebbeket juttatja a parlamentbe.¹⁶ Az *Új Ifjúság* a régi magyar országgyűlés korruptségát és a korabeli választási panamákat Mikszáth Kálmán két karcolatának közlésével igyekezett illusztrálni, a *Szabad Földműves* pedig Jaross Andor alakját felidézve hasonlította össze Komáromcsehi lakosainak régi és új életét.¹⁷

A választási agitációban a nemzetiségi kérdés csupán minimális teret kapott, ha mégis szó esett róla, akkor általában annak megnyugtató rendezését konstataálták. Lőrincz Gyula, az *Új Szó* főszerkesztője, aki maga is képviselőjelölt volt, a választások napján a lap hasábjain megjelent vezércikkében például azt emelte ki, hogy a nemzetiségek, köztük a magyarok is, megfelelő képviseletet kapnak mind a Nemzetgyűlésben, mind az SZNT-ben. Azzal, hogy sok helyütt szlovákok választják meg a magyar jelölteket, másutt pedig magyarok a szlovákokat, Lőrincz szerint „elérkezett a megbékélés ideje”, amiből egyenesen következik, hogy a választóknak erre a békére kell adniuk a szavazatukat.¹⁸

A választási törvények nem zárták ki, hogy az egyes választókerületekben akár több képviselőjelöltet is bejegyezzenek, erre azonban természetesen egyetlen választókerületben sem került sor. A jelölőgyűlések lezárulta és a jelölteknek a kerületi választási bizottságok általi bejegyzése után 1954. november 2-án a nemzetgyűlési választások, másnap pedig a szlovák nemzeti tanácsi választások központi választási bizottsága is azt állapíthatta meg, hogy az összes választókerületben egyetlen jelöltet jegyeztek be, egyúttal elrendelte a bejegyzett jelöltek nevének közzétételét.¹⁹ Az egyes lapok, köztük az *Új Szó*, a következő napokban meg is kezdték a képviselőjelöltek névsorának a közlését,²⁰ a magyar pártlap azonban ezt néhány

15 Ld. pl. *Új Szó*, 1954. október 15. A választási törvényt magyarázzuk. Kinek van joga választani?, 2.; *Szabad Földműves*, 1954. október 24, Megmagyarázzuk a választási törvényt, 2.

16 Ld. pl. *Új Szó*, 1954. október 17. Hogyan választanak a kapitalista országokban, 4–6.; *Új Szó*, 1954. október 30. Választórendszerünk demokratizmusáról, 4–5.

17 *Új Ifjúság*, 1954. november 13. Leleplező írások régi választásokról, 4.; *Szabad Földműves*, 1954. november 21. Jaross Andor nem hiányzik senkinek, 2.

18 *Új Szó*, 1954. november 28. Ünnepi vasárnap, 1–2.

19 *Új Szó*, 1954. november 5. A központi választási bizottságok üléseiről, 2.; *Új Szó* 1954. november 6. A Nemzeti Arcvonal jelöltjeinek beiktatása a nép egységének jegyében, 2.

20 Ld. pl. Rudé právo, 1954. november 6. Kandidáti Národní fronty pro volby do Národního shromáždění, 3.; Pravda, 1954. november 9. Kandidáti pracujícíeho ľudu Nitrianskeho kraja, 3.; *Új*

nap után – bármiféle magyarázat nélkül – abbahagyta, s majd csak a választásokat követően közölte a megválasztott képviselők teljes jegyzékét.²¹

A magyar képviselőjelöltek számával és kilétével a magyar sajtó nem foglalkozott. Rendszeresen beszámolt ugyan a választási gyűlésekről, s igyekezett a jelölteket – köztük a magyarokat is – népszerűsíteni, anélkül azonban, hogy nemzetiségükre bármiféle utalást tett volna. Ráadásul a jelek szerint még a magyar nyelvű pártlap, az *Új Szó* szerkesztőségében sem voltak feltétlenül tisztában a jelöltek nemzetiségi hovatartozásával. Ezért fordulhatott elő akár a választási agitáció során, akár a megválasztott képviselők névsorának a közzétételekor, hogy a lap a szlovák nemzetiségű képviselőjelöltek, illetve megválasztott képviselők nevét magyarul,²² a magyarokét ugyanakkor esetenként szlovákul szerepeltette.²³ Ebben nyilván közrejátszhatott a reszlovakizált magyarok nagy száma és gyakran problémás nemzetiségi besorolásában is, aminek következtében nehéz volt eligazodni abban a kérdésben, hogy ki is számít közülük magyar, s ki szlovák nemzetiségűnek.

A jelöltek bemutatásának visszatérő eleme volt munkáscsaládból való származásuk, nélkülözésben telt gyermekkoruk, a „kulákok” általi kizsákmányolásuk, munkásmozgalmi múltjuk, a szövetkezetesítésben való részvételük hangsúlyozása, valamint munkásikereik és kitüntetések felsorolása, amelyekkel sikerült elnyerniük a nép bizalmát. Lőrincz Gyula és Dénes Ferenc személye közéleti munkásságukból adódóan meglehetősen ismert volt, így az ő bemutatásukkal a sajtó különösebben nem foglalkozott, a többi képviselőjelölt népszerűsítésére ezzel szemben már nagyobb figyelmet fordítottak. Árvay Józsefről, aki 1921-ben a kommunista párt alapító tagjai közé tartozott, a sajtó megírta, hogy „nemcsak a felszabadulás után, de a múltban is a munkásosztály és a parasztság érdekeit védte, amikor a csendőrszuronyok között kellett küzdeniök. Sok megpróbáltatáson ment keresztül, de mindig hűségesen kiállt a kizsákmányoltak érdekében.”²⁴ Trencsik Jánosról, aki a harmincas években a komáromi pártszervezet elnöke és komáromi városi képviselő volt, meg tudhatta az olvasó, hogy 1918-ban „edződött a vörös igazság kemény harcosává s a dolgozó nép érdekeinek védelmezőjévé a kizsákmányolókkal szemben”.²⁵

Szeifert Ferenc, a bajcsi állami gazdaság kombájnosja többek között azzal érdemelte ki a képviselőjelöltséget, hogy 1954-ben több mint 430 hektárt aratott le és csaknem 90 vagon gabonát csépelte ki, amivel az ország legjobb kombájnosja lett.²⁶ Az ország első női kombájnosaként számon tartott, s 1953-ban „Az építésben szerzett érdemekért” kitüntetéssel, 1954-ben pedig Csehszlovák Békedíjjal jutalmazott Szigli Máriáról megírták, hogy 228 hektárt aratott le, amivel az éberhárdi

Szó, 1954. november 10. A Nemzeti Arcvonal jelöltjei a nemzetgyűlésbe, 2.

21 Új Szó, 1954. december 3. A nemzetgyűlési választások eredményei az egyes kerületekben, 5–6.; Új Szó, 1954. december 4. A Szlovák Nemzeti Tanácsba való választások eredményei az egyes kerületekben, 5.

22 Pl. Pavol Lúč/Lúcs Pál, Štefan Cap/Cap István, Anna Molnárová/Molnár Anna, Štefan Livinka/Livinka István.

23 Pl. Szeifert Ferenc/František Seifert, Petrás Gabriella/Gabriela Petrášová, Stromp József/Jozef Štromp.

24 Új Szó, 1954. november 28. Egységesen szavazunk jelöltjeinkre, 3.

25 Szabad Földműves, 1954. november 14. A komáromi járás két jelöltje, 3.

26 Szabad Földműves, 1954. október 10. Seifert kiváló kombájnos, képviselőjelölt, 8.

traktoros brigád kombájnosainak élére került.²⁷ A Munkaérdemrenddel kitüntetett kőművesről, Török Pálról kiderült, hogy „az új munkamódszerek bevezetésének úttörője”. Az általa vezetett munkacsoport vállalta, hogy december 19-ig – Antonín Zápotocký köztársasági elnök születésnapjáig – 440 lakásnak végzi el a durva kivakolását. Az első tíz hónap alatt „már 342 lakást adtak át készen a lakóknak, így megvan az előfeltétel arra, hogy kötelezettségvállalásukat tudják teljesíteni a pontos határidőre”.²⁸

Pollák Lajos, Vrábel Vendel, Brandics András és Dobos Imre szövetkezeti elnökökről a sajtó egyaránt közölte, hogy elsőként léptek be a szövetkezetbe. A Pollák által vezetett felsőpatonyi szövetkezet „megalakítása óta 600 sertés számára hizlaldát, szarvasmarha részére istállót, gabonaraktárakat, szövetkezeti műhelyt és további fontos gazdasági épületeket” állított fel.²⁹ Vrábel imelyi szövetkezetében „az új, korszerű sertés- és marhaistállót, dohányszárító mellett most nagy magtár épül”, Brandics András mokcsakerési szövetkezete pedig a Nagykaposi járás legjobb szövetkezetei közé tartozik.³⁰ A Dobos által vezetett leleszi szövetkezet „korszerű, hosszú sertéshizlaldát, lóistállót, anyakoca-nevelőt, juhistállót, 5 marhaistállót, tyúkfarmot, 3 dohányszárítót, kultúrházat” épített.³¹ A leleszi szövetkezet másik képviselőjelöltjének, a Kassai kerület legfiatalabb jelöltjének, Berta János traktoros brigádvezetőnek köszönhető, hogy a szövetkezet a Királyhelmei járásban az első helyen áll az őszi munkálatokkal. „A fiatal brigádvezető ezeket a jó eredményeket a szovjet tapasztalatok felhasználásával éri el” – hangsúlyozta az *Új Szó*.³²

Tóth Imre, a kenyheci szövetkezet könyvelője a *Szabad Földműves* szerint „szorgalmasságával és lelkiismeretességével elnyerte a kerület legjobb könyvelőjének hírét”, a szövetkezet pedig a Kassai járás legjobb szövetkezeteinek egyike. A szövetkezet tagjai „gabonabeszolgáltatásukat 178 métermézával teljesítették túl s az állati termékek beadását október végéig 160 százalékra teljesítették”.³³ Csank Jenőről, a gesztetei helyi nemzeti bizottság és a szövetkezet elnökéről az *Új Szó* és a *Szabad Földműves* egyaránt megírta, hogy nagy érdemei vannak szülőfaluja felvirágoztatásában, s felidéztek a falubeliek emlékeit, akik szerint a község másik szülőtte, gróf Putnoky Móric, a magyar országgyűlés egykori képviselője csak azért járt el a faluba, hogy birtokai jövedelmét összeszedje.³⁴

Az 1954. november 28-i parlamenti választások – a pártvezetés elvárásainak megfelelően – a Nemzeti Front nagyarányú sikerével végződtek. A semmiféle ellenzék létét és választási indulását, sem pedig a kiválasztott jelöltekkel szembeni ellenpropagandát nem tűrő pártállami keretek és az ország lakosságának megfélé-

27 *Új Szó*, 1954. november 13. Példás munkával nyerte el a nép bizalmát, 1.

28 *Új Szó*, 1954. október 3. Dolgozó népünk jelöltjei a Nemzetgyűlésbe és a Szlovák Nemzeti Tanácsba, 2.; *Új Ifjúság*, 1954. november 13. Török Pálról, 3.

29 *Szabad Földműves*, 1954. november 14. Szövetkezeti elnök, jelölt a Nemzetgyűlésbe, 3.

30 *Új Szó*, 1954. november 4. Vrábel Vendel, az imelyi szövetkezet elnöke, 1.; *Új Szó*, 1954. november 6. Mokcsakerésztől Leleszig, 3.

31 *Új Szó*, 1954. november 2. Igyekezni fog a nép bizalmát kiérdemelni, 3.

32 *Új Szó*, 1954. november 6. Mokcsakerésztől Leleszig, 3.

33 *Szabad Földműves*, 1954. november 14. Tóth Imrét, a kenyheci EFSz könyvelőjét jelölték a Szlovák Nemzeti Tanácsba, 2.

34 *Új Szó*, 1954. november 11. A helyi nemzeti bizottság elnöke a nemzetgyűlés képviselőjelöltje, 1.; *Szabad Földműves*, 1954. november 21. Gróf Putnoky Móricról Csank Jenőig, 3.

lemlítettsége mellett más eredményre természetesen nem is lehetett számítani. A hatalom a választóktól ráadásul azt is elvárta, hogy a szavazás során a választóhelyiségben felállított spanyolfalat se vegyék igénybe, hanem a szavazólapot a választási bizottság szeme láttára tegyék a borítékba és dobják a választási urnába. A spanyolfal igénybevétele a jelölt nevének áthúzására, azaz ellenszavazat leadására adott volna lehetőséget, ezért a spanyolfal mögé félrevonulóknak a hatalom esetleges retorziójával kellett számolniuk (Krejčí 2006, 246).

1. kép: Az Új Szó fejléce a választások napján, 1954. november 28-án

Nem olyan ünnepek ez, mint a többi vasárnapok. Valami más, valami igéretesebb, ünnepesebb a megszokott vasárnapoknál. Az emberek is másképp viselkednek, de közelebbi nézőknek Tudiák, druzik, hogy ez a november huszonegyediké nemcsak az a megszokott, ködruhában járó novemberi vasárnap, mint más években, ez a novemberi vasárnap bensősége, sebb, szembetűnőbb és ünnepesebb. Ez a novemberi vasárnap megszeret, békeséget rejt magában, mikor hosszú órák estében fölvetett vá-

szólításunkon. Mi nem tudjuk elfelejteni, hogy 1128 vasári háborút rombolt le az utolsó világháború, tönkretett 3404 kilométer utat, 1180 kilométer vasutat. A még ma is fenálló lakóházaink újra meg újra felvételre kerültek arra, hogy szélesebb lakóházakat tessenek fölé építtetni az utolsó háború alatt és 11 milliót értek el a lakóházainkat pusztítottak el. Ezeket a háborúk között felszabadultunk után az első három évben pótolni kellett 11,745 megsemmisültet: felhagyott, 1102 szembély-

írta: LŐRINCZ GYULA
*

gétlenségének, békéjének kérdése, a tartós béke biztosítása, itt ebben a kérdésben: egyetlen esetben sem volt vita a legkülönbözőbb világnézeti politikáink között sem. Nem tudok, hogy miért nem hírtünk dolgozó nérenek szorgalma három év alatt a rombolást újjáépítette az országát. Helyreállította az üzemet, a forgalmat, a vasutat, a leromlott házakat, majd Csuhizov-

ben leartunk, hogy dolgozó népünk legjobb fia képviseljenek bennünket a törvényhozás legfelsőbb fórumán.

A mi jelöltjeink a legkiválóbb dolgozók, munkások, sztahanovisták, szövetkezeti dolgozók a egyesülgettezzük parasztiok, tudósok, mérnökök, írók, művészek, közéleti funkcionáriusok sorából kerülnek ki és éppen ezért megvan a hitosztásunk arra, hogy bennük, velük legyen a nép érdekelti, a szocialista építés, a béke ügyét képviseljük.

ben leartunk, hogy dolgozó népünk legjobb fia képviseljenek bennünket a törvényhozás legfelsőbb fórumán.

A mi jelöltjeink a legkiválóbb dolgozók, munkások, sztahanovisták, szövetkezeti dolgozók a egyesülgettezzük parasztiok, tudósok, mérnökök, írók, művészek, közéleti funkcionáriusok sorából kerülnek ki és éppen ezért megvan a hitosztásunk arra, hogy bennük, velük legyen a nép érdekelti, a szocialista építés, a béke ügyét képviseljük.

A propaganda a kedvező választási eredményt mindemellett természetesen igyekezett kiaknázni és a társadalomnak a kormány és a kommunista párt mögötti egységes felsorakozásával magyarázni. A sajtó hemzsegett a győzelmi jelentésektől. Az *Új Szó* november 29-i számának címlapja például „Szabad hazánkra, békés, boldog életünkre szavaztunk!”, a *Szabad Földműves* december 5-i száma pedig „Dolgozó népünk nagy lelkesedéssel, szilárd egységben szavazott” címmel számolt be a választásokról.³⁵ A központi prágai pártlap, a *Rudé právo* az *Új Szó* által is átvett, „Népünk dicső győzelme” című vezércikkében méltatta a választások eredményét. Az írás szerint „a Nemzetgyűlésbe és a Szlovák Nemzeti Tanácsba való választások vasárnap újból világosan megmutatták népünk hatalmas egységét, a kommunista párt köré való felzárkózását, a Nemzeti Front gondolatához való hűségét, amely az összes becsületes gondolkodású polgárokat egybekapcsolja; újból bebizonyították a munkások és a dolgozó parasztiok szövetségének erejét és szilárdságát, amely rendszerünk megrendíthetetlen alapját képezi.”³⁶

A nemzetgyűlési választások központi választási bizottsága által kihirdetett hivatalos végeredmény szerint a nemzetgyűlési választásokon 8 711 718 választópolgár,

35 *Új Szó*, 1954. november 29. 1.; *Szabad Földműves*, 1954. december 5. 2.

36 *Rudé právo*, 1954. november 29. Slavné vítězství lidu, 1.; *Új Szó* 1954. november 30. Népünk dicső győzelme, 1.

vagyis a bejegyzett választók 99,2%-a vett részt. Érvényes szavazatot 8 677 030 fő, azaz 99,6%-uk adott le, az érvényes szavazatot leadók közül pedig 8 494 102 fő, vagyis 97,9%-uk megszavazta a Nemzeti Front jelöltjeit, s csupán 182 928-an (2,1%) szavaztak ellenük.³⁷ Ezzel csaknem azonos eredmények születtek a szlovák nemzeti tanácsi választásokon is. A választások központi választási bizottsága szerint a választásokon 2 324 279 választópolgár, vagyis a szavazásra jogosultak 99,1%-a vett részt. Érvényes szavazatot 2 312 658 fő, azaz 99,5%-uk adott le. Az érvényes szavazatot leadók közül 2 249 547 fő, vagyis 97,3%-uk megszavazta a Nemzeti Front jelöltjeit, ellenük pedig csupán 63 111 fő, azaz 2,7%-uk szavazott.³⁸

A Nemzetgyűlés alakuló ülésére 1954. december 13-án, a Szlovák Nemzeti Tanács alakuló ülésére pedig december 18-án került sor. A két testület Mandátumvizsgáló Bizottságainak jelentései – 1945 óta első ízben – ismertették a két parlament képviselőinek nemzetiségi összetételét is. Ezek szerint a Nemzetgyűlésben 253 cseh, 98 szlovák, 9 magyar 3 ukrán, 3 német és 2 lengyel, az SZNT-ben pedig 85 szlovák, 13 magyar, 3 cseh és ugyancsak 3 ukrán nemzetiségű képviselő kapott helyet. A Nemzetgyűlés Mandátumvizsgáló Bizottságának előadója, Jan Vodička szerint a testület nemzetiségi összetétele „nemzeteink testvéri szövetségének” a megnyilvánulása, az SZNT bizottsági előadója, Jozef Tokár pedig azt hangsúlyozta, hogy ez az összetétel „teljesen megfelel a nemzetiségi politika lenini-sztálini alapelveinek”.³⁹

A képviselői helyek túlnyomó többsége, közel háromnegyede, természetesen mindkét parlamentben a kommunistáknak jutott. A 368 fős Nemzetgyűlésben a CSKP és az SZLKP együttesen 262, a Csehszlovák Szocialista Párt és a Csehszlovák Néppárt 20–20, a Szlovák Megújulás Pártja 6, a Szabadságpárt 4 képviselői helyet kapott, 56 képviselő pártonkívüli volt. A 104 tagú SZNT-ben az SZLKP-nak 77, a Szlovák Megújulás Pártjának 10, a Szabadságpártnak 5 képviselője lett, további 12 képviselő pártonkívüliként kapott mandátumot. A két törvényhozó testület összesen 22 magyar nemzetiségű képviselője közül mindössze 4-en (Petrás Gabriella, Pongrácz Frigyes, Török Pál és Vida Irma) voltak pártonkívüliek, a többiek mindnyájan a kommunista párt képviselőjeként kerültek a parlamentekbe. A két további szlovák párt, a Szlovák Megújulás Pártja és a Szabadságpárt sem 1954-ben, sem a későbbiekben nem juttathatott be magyar képviselőket a két törvényhozásba. Magyar nemzetiségűek csakis a kommunista párt színeiben vagy pedig pártonkívüliként kaphattak parlamenti mandátumot.

A Nemzetgyűlés 1954. december 14-én és az SZNT december 18-án elfogadott ügyrendi törvénye – 1945 óta ismét csak első ízben – egyaránt kimondta, hogy minden képviselőnek joga van saját anyanyelvén beszélnie.⁴⁰ Az 1945 utáni

37 Új Szó, 1954. december 2. A nemzetgyűlésbe való választások központi választási bizottságának jelentése, 6.

38 Új Szó, 1954. december 3. A Szlovák Nemzeti Tanácsba való választások központi választási bizottságának jelentése, 4.

39 Digitální knihovna, NS RČS 1954-1960, Těsnopisecká zpráva o 3. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 14. prosince 1954, <https://www.psp.cz/eknih/>; Stenografická zpráva o priebehu ustavujúcej (1.), 2. a 3. schôdzky Slovenskej národnej rady z 18. decembra 1954 v Bratislave, 33.

40 Sbirka zákonů Republiky československé. Ročník 1954, částka 39., 223–228.; Zbierka zákonov Slovenskej národnej rady. Ročník 1954, čiastka 7., 41–46.

parlamentek ügyrendi törvényei ezt a kérdést jobb esetben nem szabályozták, de előfordult, hogy egyenesen kimondták, miszerint a tárgyalási nyelv a cseh és a szlovák. Az új szabályozás tehát mindenképpen előrelépést jelentett a korábbiakhoz képest. Az SZNT ügyrendi törvényének előadója, Pavol Dubovský mindezt a „nemzetiségi politika sztálini érvényesítésének” tulajdonította,⁴¹ elmulasztva természetesen hozzátenni, hogy ezt a jogot biztosították már az első Csehszlovák Köztársaság törvényhozásában, sőt a háború alatti szlovák állam országgyűlésében is.

Az SZNT alakuló ülésén Dénes Ferencet beválasztották a testület 11 fős Elnökségébe, s megválasztották az SZNT egyik alelnökévé is. Ezt követően a szlovák parlamentnek az 1989-es rendszerváltásig csaknem mindig volt legalább egy magyar elnökségi tagja, s az 1960–1968 közötti évek kivételével magyar nemzetiségű alelnöke is.⁴² Az Elnökség összetételének előzményeihez tartozik, hogy a szlovák pártvezetés kezdetben nagyobb létszámú, 15 fős Elnökségben gondolkodott, amelyben Janó Károly személyében egy további magyar képviselő is helyet kapott volna. Az erre vonatkozó javaslatot azonban 1954. november 20-án az SZLKP KB Irodája elvetette, a november 28-án jóváhagyott 11 fős Elnökségben pedig már csak egyetlen magyarral, Dénes Ferencsel számoltak.⁴³

Az SZNT magyar nemzetiségű képviselőit – Dénes Ferenc kivételével – beválasztották valamelyik parlamenti bizottságba is. A Földművelésügyi Bizottságban Berta János, Janó Károly, Pongrácz Frigyes és Szeifert Ferenc, a Gazdasági és Költségvetési Bizottságban Brandics András, Prokos József és Török Pál, a Kulturális és Népművelési Bizottságban Árvay József és Vida Irma, a Jogi Bizottságban Nagy István és Tóth Imre, a Mandátumvizsgáló Bizottságban pedig Trencsik János kapott helyet.⁴⁴ Dénes a parlament alelnökeként – az SZNT többi alelnökéhez hasonlóan – egyik bizottságnak sem lett a tagja.

A Nemzetgyűlés 9 magyar képviselője a 368 fős testületben csupán marginális szerepet tudott betölteni. A prágai parlamentben nemcsak magyar alelnököt, hanem magyar elnökségi tagot sem választottak. Igaz, a következő választási időszakban némi pozitív változás történt ezen a téren, s 1960-tól kezdődően, ha magyar alelnöke nem is, de magyar elnökségi tagja már rendszeresen lett a testületnek. A képviselők nagy számából adódóan bizottsági tagság sem jutott az összes magyar képviselőnek. Lőrincz Gyula és Petrás Gabriella a Kulturális Bizottság, Pollák Lajos az Egészségügyi Bizottság, Porubszky Béla a Földművelésügyi Bizottság, Stromp József pedig egyszerre két bizottságnak, a Költségvetési és Gazdasági Bizottságnak, valamint a Földművelésügyi Bizottságnak is a tagja lett, Csank Jenőt, Dobos Imrét, Szigl Máriát és Vrabel Vendelt ugyanakkor egyetlen bizottságba sem választották be.⁴⁵

Annak természetesen a legcsekélyebb esélye sem volt, hogy a két parlament magyar nemzetiségű képviselői valamiféle kisebbségi érdekképviseleti tevékeny-

41 Stenografická zpráva o priebehu ustavujúcej (1.), 2. a 3. schôdzky Slovenskej národnej rady z 18. decembra 1954 v Bratislave, 30–31.

42 Az SZNT további magyar nemzetiségű alelnökei a pártállami években Szabó Rezső (1968–1970), Fábry István (1970–1976), Benyó Máté (1976–1983) és Krocsány Dezső (1983–1989) voltak.

43 SNA, ÚV KSS – Preds., 878. k., a. j. 44.; a. j. 46.

44 Stenografická zpráva o priebehu ustavujúcej (1.), 2. a 3. schôdzky Slovenskej národnej rady z 18. decembra 1954 v Bratislave, 30–31.; vö. Rákoš – Rudohradský 1973. 473–474.

45 Digitální knihovna, NS RČS 1954–1960, Těsnopisecká zpráva o 3. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 14. prosince 1954, <https://www.psp.cz/eknih/>

séget folytassanak. A pártvezetés nem is ezzel a feladattal juttatta őket a törvényhozásba, hanem azzal, hogy ottlétükkel demonstrálják, felszólalásaikkal pedig alátámasztják a kommunista párt helyes nemzetiségi politikáját, amely a számarányának megfelelő képviseletet biztosít az ország összes nemzetisége számára. A parlamentek tevékenysége egyébként is formális volt, az üléseken valódi, érdemi vita nem zajlott, az ülések előre megrendezettek, a hozzászólások előre jóváhagyottak voltak. A képviselők szerepe gyakorlatilag a kormány és a kommunista párt politikájának dicséretére, az előterjesztett jelentések és törvénytervezetek kötelező jóváhagyására korlátozódott.

Érvényes volt mindez a parlamentek többségi képviselőire, de talán még hatványozottabban a magyar nemzetiségűekre. Az SZNT 13 magyar képviselője a választási időszak hat éve alatt összesen mindössze tizennégy alkalommal szólalt fel, s egy alkalommal volt valamely törvénytervezet bizottsági előadója. A Nemzetgyűlés 9 magyar képviselője közül ráadásul egyedül Lőrincz Gyula szólalt fel, ő is mindössze két alkalommal, s további egy alkalommal volt bizottsági előadó. Az SZNT magyar képviselői közül Brandics András, Prokos József, Szeifert Ferenc és Vida Irma, a Nemzetgyűlés magyar képviselői pedig – Lőrincz kivételével – mindnyájan anélkül ülték végig a hat éves megbízatási időszakot, hogy a parlament ülésein akár csak egyetlen alkalommal is felszóltak volna.

A két törvényhozó testület 1954-ben megválasztott magyar nemzetiségű képviselőinek történetéhez tartozik, hogy amíg az SZNT képviselői megbízatásuk végéig, azaz 1960-ig mindnyájan megtartották a mandátumukat, a Nemzetgyűlés egyik képviselője, Szigl Mária 1957 márciusában lemondott a parlamenti mandátumáról. A magyar képviselők száma azonban ezzel nem változott, mivel az 1957. május 19-én megtartott pótválasztások során a 289. számú választókerületben – amelyben 1954-ben Szigl is megválasztották – Fehér Zdenkát, a somorjai efsz dolgozóját indították és választották képviselővé, aki a Nemzetgyűlés legközelebbi, 1957. július 4-i ülésén le is tette a képviselői esküt.⁴⁶

Az 1960-ban kezdődő új választási ciklusban az SZNT magyar képviselői közül Dénes Ferenc, Szeifert Ferenc, Tóth Imre és Vida Irma ismét helyet kapott a szlovák parlamentben. Képviselő maradt Árvay József és Berta János is, számukra azonban a továbbiakban már nem a pozsonyi, hanem a prágai törvényhozásban biztosítottak mandátumot. A Nemzetgyűlés magyar képviselőit ugyanakkor – Lőrincz Gyula kivételével – teljes egészében lecserélték. A pótválasztásokon megválasztott Fehér Zdenka egy jó évtized elteltével, 1971-ben, ezúttal már az SZNT képviselőjeként tért vissza a parlamentbe.

Az 1954-es választásoktól kezdődően a pártállam 1989-es bukásáig bevett gyakorlattá vált, hogy a magyar kisebbség számára – akárcsak a többi kisebbség, az egyes pártok és társadalmi csoportok számára – előre megállapított kvóta szerint biztosítottak képviseletet a két törvényhozásban. A magyar nemzetiségű képviselők aránya általában megfelelt a magyar kisebbség összlakosságán belüli részarányának. A magyar képviselők mindazonáltal nem a magyar kisebbségi közösség, ha-

46 Digitální knihovna, NS RČS 1954-1960, Těsnopisecká zpráva o 19. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek 4. a v pátek 5. července 1957, <https://www.psp.cz/eknih/>

nem a pártvezetés által kiválasztott és parlamentbe juttatott, a pártállam nemzetiségi politikájának helyességét és eredményeit demonstrálni hivatott személyek voltak, akiknek a magyar kisebbség érdekeinek megjelenítésére és sérelmeinek szóvá tételére vajmi kevés lehetőségük nyílt.⁴⁷

Források és irodalom

Levéltári források

Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony)
fond: Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska – Predsedníctvo

Forráskiadványok

Stenografická zpráva o priebehu ustavujúcej (1.), 2. a 3. schôdzky Slovenskej národnej rady z 18. decembra 1954 v Bratislave

Jogforrások

Sbírka zákonů Republiky československé 1954
Zbierka zákonov Slovenskej národnej rady 1954

Internetes forrás

Digitální knihovna. <https://www.psp.cz/eknih/>

Korabeli sajtó

Pravda (Pozsony) 1954
Rudé právo (Prága) 1954
Szabad Földműves (Pozsony) 1954
Új Ifjúság (Pozsony) 1954
Új Szó (Pozsony) 1954

⁴⁷ A pártállami évek csehszlovákiai parlamenti választásaira ld. még Krejčí 2006, 243–250; Krivý – Zemko 2008, 103–111.

Szakirodalom

Krejčí, Oskar (2006): *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing.

Krivý, Vladimír – Zemko, Milan (2008): *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920–2006*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky.

Pešek, Jan a kol. (2003): *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška.

Popély Árpád szerk. (2014): *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez II. Válogatás a prágai magyar követség és a pozsonyi magyar főkonzulátus magyar kisebbséggel kapcsolatos jelentéseiből*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Rákoš, Elo – Rudohradský, Štefan (1973): *Slovenské národné orgány 1943–1968*. Bratislava: Slovenská archívna správa.